

WROCŁAWSKIE STUDIA
ERAZMIAŃSKIE

STUDIA ERASMIANA
WRATISLAVIENSIA

ZESZYT IV

-PRAWA CZŁOWIEKA-
IDEA, INSTYTUCJE, KRYTYKA

Redaktorzy:
Mirosław Sadowski
Piotr Szymaniec

Wrocław 2010

PRAWA CZŁOWIEKA –
IDEA, INSTYTUCJE, KRYTYKA

RADA PROGRAMOWA:

Prof. dr hab. Bogusław Fiedor

Prof. UW r dr hab. Włodzimierz Gromski

Prof. dr hab. Witold Kwaśnicki

Prof. dr hab. Marek Maciejewski

WROCŁAWSKIE STUDIA ERAZMIANŚKIE
STUDIA ERASMIANA WRATISLAVIENSIA

Zeszyt IV

PRAWA CZŁOWIEKA – IDEA, INSTYTUCJE, KRYTYKA

Redaktorzy:
Mirosław Sadowski
Piotr Szymaniec

Wrocław 2010
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Studia Erasiana Wratislaviensia

The Fourth Volume: *Human Rights: The Idea, Institutions, Critique*

Recenzenci:

Prof. UŁ dr hab. Maciej Chmieliński

Prof. UWŕ dr hab. Maciej Marszał

Korekta:

Piotr Szymaniec

Tłumaczenie na język angielski:

Marzena Bąk

Projekt okładki:

Paweł Woźniak na podstawie koncepcji graficznej Kornela Owczarka

Na okładce wykorzystano fragment portretu Erazma z Rotterdamu pędzla Hansa Holbeina Młodszego, 1523 r.

DTP:

Anastazja Dąbrowska

Druk:

Beta-druk | www.betadruk.pl

© Copyright by Koło Naukowe Doktryn Politycznych i Prawnych, Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego & Authors

Wrocław 2010

ISSN 2080-332X

ISBN 978-83-927602-9-0

Publikacja ukazuje się dzięki współpracy wydawniczej Koła Naukowego Doktryn i Prawnych, Katedry Doktryn Politycznych i Prawnych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Wydawnictwa Beta-Druk

Publikacja sfinansowana ze środków Okręgowej Izby Radców Prawnych we Wrocławiu

SPIS TREŚCI

MIROSLAW SADOWSKI	Prawa człowieka – kilka uwag	9
-------------------	------------------------------	---

Część I Idea

ŁUKASZ MACHAJ	Liberalizm a prawa człowieka	27
PIOTR SZYMANIEC	Uprawnienia pierwotne (naturalne) w myśli polityczno-prawnej Oświecenia szkockiego	43
PAWEŁ FIKTUS	Spory o kształt praw obywatelskich i praw mniejszości narodowych w czasie prac Sejmu Ustawodawczego (1919–1921)	77
JACEK SROKOSZ	Obywatel a Rzeczypospolita. Obowiązki i prawa obywatelskie w poglądach prawników obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939	99
JOANNA BRZEZIŃSKA	De droits de l'homme dans la perspective de droit français	117
JAKUB ŁAKOMY	Prawa człowieka w perspektywie interdyscyplinarnej	131

Część II Instytucje i ochrona

MICHAŁ ZIELIŃSKI	Regulacja godności we współczesnych konstytucjach	155
ADAM BANASZKIEWICZ	Karta Praw Podstawowych jako „uwięcenie” unijnego systemu ochrony praw człowieka	175
EWA WÓJCICKA	Prawo petycji do Parlamentu Wielkiej Brytanii. Geneza i rozwój	195
MARCIN PRYCIĄK	Prawo do prywatności	211
ANNA FRANKIEWICZ	Wolność w sferze sztuki i nauki według Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 1952 r. oraz Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.	231
JOANNA FILABER	Zarządzanie kryzysowe a prawa i wolności człowieka – wybrane uwagi	249

PAWEŁ GÓRECKI Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez sądy administracyjne jako gwarancja przestrzegania praw człowieka	267
IWONA SIERPOWSKA Socjalne aspekty ochrony prawa do mieszkania	279
BARTOSZ ZIEMBLICKI Business is business. Czy WTO ma wpływ na przestrzeganie praw człowieka?	303
NATHAN GIBBS The Centrality of Social Rights to International Legal Order: Reflections on Alain Supiot's <i>L'esprit de Philadelphie</i>	321

Część III Spojrzenie sceptyczne

PAWEŁ SYDOR, PRZEMYSŁAW DOMAGAŁA Prawa człowieka w konstytucjach ZSRR	337
MARCIN LUBERTOWICZ Lex iniustissima non est lex. Formuła Gustava Radbrucha jako alternatywa dla międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka	361
MARZENA BĄK Sentenced to Exile: The Aggravated Felony Provision V. the Human Rights of U.S. Legal Permanent Residents	379
TED LEWANDOWSKI Intervention, Torture, and Hypocrisy: Noam Chomsky's Critique of the United States' Human Rights Policy Abroad	411
KLAUDYNA BIAŁAS-ZIELIŃSKA Polscy przeciwnicy Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej	425
ARTUR ŁAWNICZAK Ideologia praw zwierząt	439
PAWEŁ BAŁA, ADAM WIELOMSKI Prawa człowieka – refleksje krytyczne	457

CONTENTS

MIROSŁAW SADOWSKI Human Rights – Selected Remarks	17
--	----

PART I The Idea

ŁUKASZ MACHAJ Liberalism and human rights	27
PIOTR SZYMANIEC Original (natural) rights in the political and legal thought of the Scottish Enlightenment	43
PAWEŁ FIKTUS Disputes over the shape of the rights of the citizen and national minorities during the sessions of the Sejm Ustawodawczy (1919–1921)	77
JACEK SROKOSZ Citizen vs. Republic. The rights and duties of the citizen according to the lawyers of the ruling camp in Poland between the years 1926 and 1939	99
JOANNA BRZEZIŃSKA On the structure of human rights from the point of view of French law	117
JAKUB ŁAKOMY Human rights from an interdisciplinary perspective	131

PART II Institutions and Protection

MICHAŁ ZIELIŃSKI The regulation of dignity in contemporary constitutions	155
ADAM BANASZKIEWICZ The Charter of Fundamental Rights as the “crowning achievement” of the EU system of human rights protection	175
EWA WÓJCICKA The right to petition the Parliament of Great Britain: Genesis and Development	195
MARCIN PRYCIĄK The right to privacy	211
ANNA FRANKIEWICZ Freedom of expression in the realms of art and science according to the Constitution of the People’s Republic of Poland of 1952 and the Constitution of the Republic of Poland of 1997	231
JOANNA FILABER Crisis management and human rights and freedoms – selected remarks	249

PAWEŁ GÓRECKI The administration of justice by administrative courts as a guarantee of compliance with human rights	267
IWONA SIERPOWSKA Social aspects of the protection of the right to housing	279
BARTOSZ ZIEMBLICKI Business is business. Does the WTO have influence over the observance of human rights?	303
NATHAN GIBBS Centralność praw socjalnych dla międzynarodowego porządku prawnego. Refleksje na temat książki Alaina Supiot <i>L'esprit de Philadelphie</i>	321

Część III Critical Voices

PAWEŁ SYDOR, PRZEMYSŁAW DOMAGAŁA Human Rights in the constitutions of the USSR	335
MARCIN LUBERTOWICZ Gustav Radbruch's formula as an alternative to the international system of human rights protection	361
MARZENA BĄK Skazani na banicję: przestępstwa kwalifikowane kontra prawa człowieka stałych rezydentów Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej	379
TED LEWANDOWSKI Interwencja, tortury i hipokryzja: Krytyczne spojrzenie Noama Chomskiego na politykę zagraniczną Stanów Zjednoczonych dotyczącą praw człowieka	411
KLAUDYNA BIAŁAS-ZIELIŃSKA Polish opponents of the Charter of Fundamental Rights of the European Union	425
ARTUR ŁAWNICZAK The ideology of animal rights	439
PAWEŁ BAŁA, ADAM WIELOMSKI Human rights – critical reflections	457

Mirosław Sadowski
(Wrocław)

PRAWA CZŁOWIEKA — KILKA UWAG

Współczesna debata dotycząca aksjologicznych fundamentów państwa i prawa odwołuje się do wielu pojęć: godność osoby ludzkiej, dobro wspólne¹, wolność, równość, sprawiedliwość². Do tych fundamentalnych kategorii zaliczyć należy również ideę praw człowieka³, która zdaje się zyskiwać nawet rangę metafizyczną, przynajmniej w nauczaniu społecznym Kościoła katolickiego. Wypowiedzi Magisterium Kościoła Katolickiego są jednoznaczne: „Magisterium Kościoła używa pojęcia osoba w całym jej łuku semantycznym, od zastosowania bardziej wspólnego aż po jej ostateczne naświetlenie w Objawieniu. Określenia takie jak:

-
- 1 Szerzej na ten temat por. M. Sadowski, *Godność człowieka – aksjologiczna podstawa państwa i prawa*, [w:] *Studia Erasmiانا Wratislaviensia – Wrocławskie Studia Erazmianskie. Zeszyt Naukowy Studentów, Doktorantów i Pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego*, Wrocław 2007, s. 8–28, oraz *idem*, *Godność człowieka i dobro wspólne jako fundament wartości europejskich. Propozycje katolickiej nauki społecznej*, [w:] E. Kozerska, T. Scheffler (red.), *Aksjologiczne i praktyczne aspekty integracji europejskiej*, pod red., Wrocław 2007, s. 99–110, a nadto: *idem*, *Godność człowieka i dobro wspólne w papieskim nauczaniu społecznym (1878–2005)*, Wrocław 2010, *passim*. Hubert Izdebski nie zawahał się zaliczyć idei ludzkiej godności i dobra wspólnego do fundamentów konstytuujących współczesne państwa, obok idei praw człowieka; por. H. Izdebski, *Fundamenty współczesnych państw*, Warszawa 2007, *passim*.
 - 2 Por. interesująco w kwestii sprawiedliwości: A. MacIntyre, *Czyja sprawiedliwość? Jaka racjonalność?*, Warszawa 2007, *passim*.
 - 3 W XXI wieku funkcjonuje wiele koncepcji praw człowieka, a za najbardziej istotne ich cechy przyjmuje się ich przyrodzony charakter, niezbywalność i fakt, że wypływają z prawa ponadpozytywnego. Z tych powodów ważność praw człowieka nie zależy od ich uznania ze strony porządku państwowego. Współcześnie uchodzą one nawet za podstawę stosunków międzynarodowych; por. M. Maciejewski, *U źródeł liberalnej koncepcji praw człowieka i obywatela*, Przegląd Prawa i Administracji LXIII, Wrocław 2004, s. 7.

»godność osoby« lub prawa człowieka, przekazywane przez Magisterium całej wspólnoty ludzkiej w celu uzyskania nietykalności osobistego życia ludzkiego i jego wolności bywają często włączone, aby ukazać ich defini tywną moc, w samo Objawienie⁴.

Uważam za trafny pogląd głoszący, że prawie wszystkie współczesne ideologie polityczne i oparte na nich systemy ustrojowo-prawne odwo łują się do idei praw człowieka, które stały się jedną z wiodących kwestii współczesnej rzeczywistości⁵. Prawa te wchodzą w skład doktryn socja listycznych, liberalnych, jak i niewiele mającego z nimi wspólnego na uczania społecznego Kościoła katolickiego⁶. Wydaje się poza dyskusją, że w katolickiej nauce społecznej kwestia praw człowieka pojawiła się dopiero za pontyfikatu Leona XIII⁷, jakkolwiek traktat hiszpańskiego dominikanina Bartolomé de Las Casas z 1552 r. można uznać za ważny dokument poprzedzający późniejsze deklaracje praw człowieka⁸.

W zgodnej opinii znawców problematyki przyjmuje się powszechnie, że współczesna koncepcja praw człowieka ma swoje źródło w nowożytnej doktrynie politycznej⁹, zwłaszcza zaś w rozważaniach myślicieli zalicza nych do XVII- i XVIII-wiecznej szkoły prawa natury¹⁰. Siedemnasto-

4 Por. przykładowo: *Gaudium et Spes (Konstytucja Duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym)*, 12 i n, 41; *Dignitatis humane (Deklaracja o Wolności Religijnej)*, 9; *Redemptor Hominis*, 10–12; *Veritatis Splendor*, 40, 44; dokument Kongregacji Nauki Wiary *Persona humana* z 19 XII 1975. Por. też dokument Międzynarodowej Komisji Teologicznej *Godność i prawa osoby ludzkiej* z 1983 r.

5 Tak ks. H. Skorowski SDB, *Prawa człowieka*. wydanie trzecie rozszerzone, Warszawa 2005, s. 9.

6 M. Maciejewski, *U źródeł liberalnej koncepcji praw człowieka i obywatela...*, s. 8.

7 Tak też F.J. Mazurek, *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła (od papieża Leona XIII do papieża Jana Pawła II)*, Lublin 1991, s. 33. Autor ten uważa, błędnie moim zdaniem, że problematyka praw człowieka była już wcześniej znana Kościołowi.

8 B. de Las Casas, *Krótką relacją o wyniszczeniu Indian*, Poznań 1988, *passim*. Marek Maciejewski załączków idei praw człowieka dopatruje się w poglądach myślicieli starożytnych, przyjmując, że ich rozważania o prawie naturalnym przyczyniły się w do ukształtowania w późniejszych wiekach, liberalnej koncepcji praw człowieka; por. M. Maciejewski, *U źródeł liberalnej koncepcji praw człowieka...*, s. 8.

9 Jak wskazują P. Bała i A. Wielomski, samo pojęcie „prawa człowieka” (*iura hominum*) po raz pierwszy zostało zapisane w 1537 r.; por. P. Bała, A. Wielomski, *Prawa człowieka i ich krytyka. Przyczynek do studiów ideologii czasów ponowoczesnych*, Chicago–Warszawa 2008, s. 19.

10 Por. M. Freeman, *Prawa człowieka*, Warszawa 2007, s. 46–47, a także M. Maciejewski, *Prawnaturalne przesłanki liberalnej teorii praw człowieka i obywatela u schyłku*

wieczni filozofowie zaliczani do reprezentantów tego nurtu (np. Hugo Grocjusz¹¹, John Locke¹²) do praw przynależnych człowiekowi zaliczali: prawo do życia, wolności, własności, oporu przeciwko uciskowi.

Te skromne początki zyskały nowy impuls w XVIII stuleciu, gdy rewolucje amerykańska i francuska wyniosły ideę praw człowieka na znacznie wyższy poziom debaty publicznej. Amerykańska Deklaracja Niepodległości, ustawy stanowe, Konstytucja USA oraz francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela zdecydowanie różniły się od wcześniejszych regulacji praw jednostki. Jak słusznie wskazał Bogusław Banaszak, dopiero w tych aktach prawnych po raz pierwszy w dziejach uznano prawa jednostki i prawnie je zagwarantowano¹³.

Należy podzielić przekonanie Jana Baszkiewicza, że za przyczyną dwóch XVIII-wiecznych rewolucji: amerykańskiej i francuskiej prawa człowieka wydostają się z zacisza gabinetów filozofów na wielką scenę polityki¹⁴. I już wtedy uwidoczniły się dwie koncepcje w kwestii gwarancji praw człowieka: amerykańska i francuska, a źródłem różnic między nimi były odmienne wyobrażenia o naturze ludzkiej. Efektem tych zapatrywań były różne poglądy na społeczną rolę praw człowieka. Amerykanie utworzyli z niej tarczę chroniącą jednostkę zarówno przed zakusami innych jednostek, jak i władzy politycznej. Dla Francuzów stały się one podstawą dla stworzenia wspólnoty politycznej o niekonfliktowym, braterskim charakterze. Te dwa różne spojrzenia zaowocowały dwoma różnymi podejściami do kwestii gwarancji praw człowieka – amerykańskim proceduralnym i francuskim strukturalnym¹⁵.

XVIII wieku, [w:] M. Zmierzak (red.), *Prawo natury w doktrynach polityczno-prawnych Europy*, Poznań 2006, s. 166. Jak wskazał Bogusław Banaszak kwestia praw jednostki nabrała szczególnego znaczenia w Anglii w XVII wieku; por. B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, 5. wydanie zmienione, Warszawa 2010, s. 461.

11 W kwestii wkładu Grocjusza w rozwój idei praw człowieka por.: O. Bring, *Hugo Grotius and the Roots of Human Rights Law*, [w:] J. Grimheden, R. Ring (eds.), *Human Rights Law: from Dissemination to Application: Essays in Honour of Göran Melander. Raoul Wallenberg Institute human rights library. Vol. 26*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden–Boston 2006, s. 131–147 i przywołana tam literatura.

12 Wkład Locke’a w rozwój idei praw człowieka jest dzisiaj bezdyskusyjny.

13 B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne...*, s. 462.

14 J. Baszkiewicz, *O niektórych filozoficznych i praktycznych dylematach praw człowieka*, Wykłady z humanistyki V, Bydgoszcz 2003, s. 26.

15 *Ibidem*, s. 26–28. Tam też szersze wyjaśnienie analizowanych kwestii. W ocenie Baszkiewicza zdroworozsądkowy amerykański system gwarancji praw człowieka

W ocenie P. Bały i A. Wielomskiego klęska dyktatury jakobinów całkowicie skompromitowała debatę prawo-człowieczą. W konsekwencji, przekonują wymieni autorzy, idea ta aż do końca drugiej wojny światowej nie występuje w prawie, filozofii ani w myśli politycznej, ponieważ została zastąpiona przez utylitaryzm i historyzm¹⁶. Nie do końca podzielałam to stanowisko, uważam bowiem, że idea praw człowieka, rozumiana na sposób katolicki, występowała w nauczaniu społecznym papieża Leona XIII (1878–1903). Zestawiając poglądy Leona XIII z liberalną doktryną praw człowieka, możemy dostrzec, że zarówno w nauczaniu papieskim, jak i w koncepcjach liberałów, nie tylko podmiot tych praw, ale niejednokrotnie ich przedmiot są tożsame¹⁷. Bez wątpienia odmienne jest natomiast ich pochodzenie, dla liberałów bowiem źródłem praw człowieka będzie konwencja społeczna i prawo pozytywne. Z kolei dla Leona XIII fundamentem ludzkich praw jest przekonanie, że człowiek jako *imago Dei* posiada niezbywalną godność, stanowiącą fundament i źródło jego praw¹⁸. Drugim źródłem praw człowieka w nauczaniu papieskim jest prawo naturalne¹⁹, jak bowiem zauważył Johannes Messner „prawo naturalne oznacza całość praw przynależnych człowiekowi na mocy jego natury”²⁰.

W przeważającej opinii wielu badaczy triumfalny pochodź idei praw człowieka rozpoczyna się po 1945 r.²¹ Najważniejszą kwestią, jaka się

okazał swą wyższość nad utopijnym system francuskim, który pokładał nadmierne nadzieje w ludzkiej naturze i jej wytworach – *ibidem*, s. 28–32.

¹⁶ P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, s. 38. Wzmiankowani autorzy uważają, że koncepcja praw człowieka w analizowanym okresie pojawia się jedynie incydentalnie.

¹⁷ Np. prawo człowieka do posiadania prywatnej własności.

¹⁸ W kwestii pojmowania godności człowieka por. szeroko: M. Sadowski, *Godność człowieka i dobro wspólne w papieskim nauczaniu społecznym...*, *passim*; *idem*, *Godność człowieka i dobro wspólne jako fundament wartości europejskich...*, s. 99–110.

¹⁹ Szerzej w tej materii por. *idem*, *Naturalne i społeczne prawa człowieka w nauczaniu papieża Leona XIII*, w: *Prawo na przełomie epok*, [w:] *Materiały pokonferencyjne XXIII Zjazdu Katedr Historyków Państwa i Prawa, Zegre 17–19 września 2010*, w druku.

²⁰ Cyt. za: F. Compagnoni, *Prawa człowieka. Geneza, historia i zaangażowanie chrześcijańskie*, Kraków 2000, s. 237.

²¹ Por. przykładowo: M. Freeman, *op. cit.*, s. 22; R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, wydanie trzecie uzupełnione, Warszawa 2004; s. 20, S. Sagan, *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2001, s. 63. Odmienne stanowisko prezentuje Tadeusz Jasudowicz, *Zagadnienia wstępne*, [w:] B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów prawa i administracji*, Toruń 2005, s. 22.

w tym czasie pojawia, było wypracowanie międzynarodowych standardów praw człowieka i włączenie ich do wewnętrznych porządków konstytucyjnych²². To okrucieństwa II wojny światowej przyczyniły się do tego, że w obszarze regulacji prawa międzynarodowego pojawiła się kwestia ochrony praw człowieka²³. W XXI wieku nie tylko prawa człowieka, ale również ich ochrona uzyskały status odrębnych dyscyplin naukowych²⁴.

Chociaż współcześnie prawa człowieka uchodzą za *horyzont moralny naszych czasów* (Robert Badinter), *religię ludzkości* (Nadine Gordimer), *świecką religię światową* (Elie Wisel), czy *fundament wszelkiego społeczeństwa* (Kofi Annan)²⁵, to ostatnie lata przynoszą również szereg głosów krytycznie oceniających analizowaną kategorię. Alain de Benoist nie wahał się nawet napisać: „Teoretycznie ufundowana na zasadach tolerancji, ideologia praw człowieka, ukazuje się formą nietolerancji najbardziej ekstremistycznej”²⁶. Z kolei Paweł Śpiewak przekonuje, że odwrót od klasycznej idei dobra wspólnego (opartego na wzajemnie powiązanych prawach i obowiązkach) otwiera drogę „inwazji języka praw człowieka”. W jego ocenie jest to bardzo niebezpieczny syndrom, ponieważ inwazja koncepcji praw człowieka prowadzi do tego, że wszystkie nasze oczekiwania i żądania stają się prawami przyrodzonymi, tak, że nie sposób już tych praw hierarchizować i tym samym rozsądnie ograniczać²⁷. Śpiewak dopowiada, że retoryka praw człowieka „sprzyja paradoksalnie postawom roszczeniowym i przyczynia się do centralizacji państwa”. Nieustannie żądamy od państwa coraz więcej, pragnąc, aby rozwiązało ono coraz więcej naszych problemów. Jednakże aby to zrealizować, należy stworzyć specjalne programy, rozbudować biurokrację, uzyskać niezbędne fundusze, podnieść podatki. Prawa człowieka, które u zarania miały bronić ludzi przed omnipotentą władzą, przyczyniają się w tej

²² Por. P. Sarnecki (red.), *Prawo konstytucyjne RP* 5. wydanie, Warszawa 2004, s. 68.

²³ Por. C. Mik, *Ochrona praw człowieka w świetle źródeł współczesnego prawa międzynarodowego (współczesne tendencje orzecznicze)*, [w:] C. Mik (red.), *Prawa człowieka w XXI w. – wyzwania dla ochrony prawnej*. Ogólnopolska Konferencja Prawnicza, Radziejowice, 21–22 czerwca 2004 r., Toruń 2005, s. 9.

²⁴ Por. m.in.: A. Łopatka, *Międzynarodowe prawo praw człowieka*. Zarys, Warszawa 1998; B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wójtowicz, *System ochrony praw człowieka*, Kraków 2003; M. Jabłoński, S. Jarosz-Zukowska, *Prawa człowieka i systemy ich ochrony*. Zarys wykładu, Wrocław 2004.

²⁵ Przytaczam za: P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, s. 17.

²⁶ *Ibidem*, s. 17–18.

²⁷ P. Śpiewak, *W stronę wspólnego dobra*, Warszawa 1998, s. 289.

sytuacji do rozbudowania administracyjnego centralizmu²⁸. Trudno tym spostrzeżeniom nie przyznać racji.

Z kolei Leszek Kołakowski przestrzegając przed inwazją „prawoczołowiekizmu” stwierdził: „Doktryna praw człowieka, prócz tego, że można ją łatwo zatrudnić, jak wszystkie dobre zasady, do celów najgorszych, ma jeszcze osobliwą stronę niebezpieczną. Upowszechniła ona w naszej cywilizacji atmosferę nieskończonych roszczeń ubranych w język tych praw. Czegokolwiek sobie życzę, czegokolwiek bym chciał, mniemam, że mi się to należy na mocy praw człowieka. Wystarczy czytać o procesach, które ludzie wytaczają innym ludziom albo instytucjom, domagając się spełnienia ich praw, czyli roszczeń. (...) Wszystkie roszczenia – uzasadnione albo nieuzasadnione, rozumne albo absurdalne, (...) dają się w naszej kulturze przedstawić w kategoriach praw człowieka i ich pogwałceń”²⁹. W jego ocenie trudno dzisiaj wskazać kres roszczeń inspirowanych kategorią praw człowieka. Nie mniejszą trudność sprawia wskazanie kierunku rozwoju tej, jak dotychczas, ostatniej idei globalnej, ponieważ bardzo często służy ona dla uzasadnienia zupełnie przeciwnych racji³⁰. David Weissbrot nie zawahał się już w 1988 r. napisać: *International human rights is the world's first universal ideology*³¹.

* * *

Prezentowany IV tom *Studiów Erazmiańskich – Prawa człowieka – idea, instytucje, krytyka* – zawiera dwadzieścia trzy teksty dotyczące idei i instytucji dotyczących ochrony praw człowieka, ale przedstawia także sceptyczne spojrzenie na analizowaną kategorię. Część pierwsza koncentruje się na szeroko rozumianej koncepcji praw człowieka. W otwierającym ją artykule Łukasz Machaj spojrzał na ideę praw człowieka z punktu widzenia doktryn liberalnych, z czym koresponduje tekst Piotra Szymańca, który podjął się ukazania uprawnień pierwotnych (naturalnych) w myśli polityczno-prawnej Oświecenia szkockiego. Natomiast sporom o kształt

²⁸ *Ibidem*. Konsekwencją tych działań jest wzrost irracjonalizmu i zupełna przypadkowość decyzji podejmowanych przez większość – *ibidem*, s. 290.

²⁹ L. Kołakowski, *Po co nam prawa człowieka?*, Gazeta Wyborcza, 24.10.2003.

³⁰ Np. zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy aborcji odwołują się w swoich roszczeniach do idei praw człowieka.

³¹ D. Weissbrot, *Human rights: an historical perspective*, [w:] P. Devis (ed.), *Human rights*, London–New York 1988, s. 1.

praw obywatelskich i praw mniejszości narodowych w czasie prac Sejmu Ustawodawczego (1919–1921) poświęcił swój artykuł Paweł Fiktus, Jacek Srokosz zaś zajął się problematyką obowiązków i praw obywatelskich w poglądach prawników obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939. Joanna Brzezińska zaprezentowała spojrzenie na kwestię praw człowieka z perspektywy prawa francuskiego. Następnie zaś Jakub Łakomy przekonuje, że prawa człowieka należy rozpatrywać w perspektywie interdyscyplinarnej.

Druga część tomu dotyczy niektórych praktycznych aspektów problematyki praw człowieka. Michał Zieliński podjął istotną, z punktu widzenia aksjologii, kwestię źródeł praw człowieka i przedstawił regulacje dotyczące godności człowieka we współczesnych konstytucjach. Z kolei kwestię Karty Praw Podstawowych postrzeganej jako zwieńczenie unijnego systemu ochrony praw człowieka przedstawił Adam Banaszkiewicz. Ewa Wójcicka zajęła się analizą prawa petycji do Parlamentu Wielkiej Brytanii. Marcin Pryciak przedstawił problematykę prawa człowieka do prywatności, a Anna Frankiewicz omówiła zagadnienia wolności w sferze sztuki i nauki według Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 1952 r. oraz Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Z kolei Joanna Filaber zaprezentowała zagadnienia dotyczące zarządzania kryzysowego z punktu widzenia praw i wolności człowieka, a Paweł Górecki podjął problematykę sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sądy administracyjne, rozumianego jako gwarancję przestrzegania praw człowieka. Iwona Sierpowska rozpatruje socjalne aspekty ochrony prawa do mieszkania. Nathan Gibbs zajął się znaczeniem praw socjalnych dla międzynarodowego porządku prawnego, odnosząc się do książki Alaina Supiot *L'esprit de Philadelphie*. W tekście zamykającym tę część naszego tomu Bartosz Ziemblicki zastanawia się, czy Światowa Organizacja Handlu (WTO) ma wpływ na przestrzeganie praw człowieka.

W kolejnej części prezentujemy sceptyczne spojrzenie na problematykę praw człowieka. Paweł Sydor i Przemysław Domagała poddali krytycznej analizie prawa człowieka w konstytucjach ZSRR. Kontrowersyjny artykuł zaprezentował Marcin Lubertowicz, w którego ocenie formuła Gustava Radbrucha może być alternatywą dla międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka. Marzena Bąk podjęła, w kontekście praw człowieka, interesujące zagadnienie braku ochrony prawnej, na jaki skazani są stali rezydenci Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Ted Lewandowski zaś przedstawił krytyczne spojrzenie Noama Chomskiego

na politykę zagraniczną Stanów Zjednoczonych dotyczącą praw człowieka. Rozważania Klaudyny Białas-Zielińskiej, dotyczą analizy poglądów polskich przeciwników Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Z kolei Artur Ławniczak stara się wskazać kierunek ekspansji „prawo-człowiekizmu”, przekonując, że ideologia praw zwierząt, zastąpić może – jako bardziej „postępowa” – ideologię praw człowieka. Część tę wieńczą rozważania Pawła Bały i Adama Wielomskiego, którzy przedstawili zdecydowanie krytyczne refleksje na temat pojmowania praw człowieka.

* * *

Redaktorzy i Autorzy prezentowanego tomu pragną gorąco podziękować Okręgowej Izbie Radców Prawnych we Wrocławiu, a w szczególności Pani Dziekan Barbarze Kras, za sfinansowanie publikacji.

Mirosław Sadowski
(Wrocław)

HUMAN RIGHTS – SELECTED REMARKS

The current debate concerning the axiological foundations of state and law invokes many concepts, including the dignity of the human person, the common good,¹ freedom, equality, and justice.² Among those fundamental categories also falls the idea of human rights,³ which appears to take on a metaphysical importance – at least in the Catholic social teaching. Statements made by the Magisterium of the Catholic Church are unequivocal: “The Magisterium of the Church uses the term ‘person’ in its full semantic range, from the more collective application to its

-
- 1 To read more on the subject see also M. Sadowski, *Godność człowieka – aksjologiczna podstawa państwa i prawa*, in: *Studia Erasmiana Wratislaviensia – Wrocławskie Studia Erazmjańskie. Zeszyt Naukowy Studentów, Doktorantów i Pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego*, Wrocław 2007, pp. 8–28, and by the same author, *Godność człowieka i dobro wspólne jako fundament wartości europejskich. Propozycje katolickiej nauki społecznej*, in: E. Kozerska, T. Scheffler (eds.), *Aksjologiczne i praktyczne aspekty integracji europejskiej*, Wrocław 2007, pp. 99–110; and also by the same author, *Godność człowieka i dobro wspólne w papieskim nauczaniu społecznym (1878–2005)*, Wrocław 2010, *passim*. Hubert Izdebski did not hesitate to include the ideas of human dignity and common good among the foundations of modern states, alongside the idea of human rights, see his *Fundamenty współczesnych państw*, Warszawa 2007, *passim*.
 - 2 On the matter of justice see also A. MacIntyre, *Czyja sprawiedliwość? Jaka racjonalność?*, Warszawa 2007, *passim*.
 - 3 Many conceptions of human rights prevail in the twenty-first century. Their most prominent features include innate character, inalienability, and the fact that they transcend positive law in their origins. This is why the validity of human rights is irrespective of their acceptance by the legal order of the state. Currently they are even considered to form the basis of international relations, see M. Maciejewski, *U źródeł liberalnej koncepcji praw człowieka i obywatela*, Przegląd Prawa i Administracji LXIII, Wrocław 2004, p. 7.

final elucidation in the Divine Revelation. Terms such as »dignity of the person« or human rights bestowed by the Magisterium onto the whole human community in order to establish the inviolability of the personal human life and its freedom are often – in order to reveal their definitive force – incorporated into the Revelation itself.”⁴

I consider pertinent the view that almost all contemporary political ideologies and the legal systems based upon them appeal to the idea of human rights, which has become one of the leading issues of today’s reality.⁵ The rights are an integral part of both the socialist and liberal doctrines, as well as the social teaching of the Catholic Church – even though they do not share much in common.⁶ There is little doubt that the question of human rights appeared in the Catholic social teaching only with the papacy of Leo XIII,⁷ although the treatise written in 1552 by the Spanish Dominican friar Bartolomé de Las Casas should be considered an important document preceding subsequent human rights declarations.⁸

Compliant with the unanimous opinion of experts on the subject, the common assumption has been that the contemporary concept of human rights originated from modern political theory,⁹ particularly the reflec-

4 See for example: *Gaudium et Spes* (the Pastoral Constitution on the Church in the Modern World) 12 and further, 41; *Dignitatis humane* Declaration on Religious Freedom, 9; *Redemptor Hominis*, 10–12; *Veritatis Splendor*, 40, 44; document of the Congregation for the Doctrine of the Faith *Persona humana* of December 19, 1975. See also document of the International Theological *Dignity and Rights of the Human Person* of 1983.

5 After ks. H. Skorowski SDB, *Prawa człowieka*, third, expanded edition, Warszawa 2005, p. 9.

6 M. Maciejewski, *U źródeł liberalnej koncepcji praw człowieka i obywatela...*, p. 8.

7 Also after F.J. Mazurek, *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła (od papieża Leona XIII do papieża Jana Pawła II)*, Lublin 1991, p. 33. Here the author claims, erroneously in my estimation, that the matter of human rights was previously known to the Church.

8 B. de Las Casas, *Krótką relacją o wyniszczeniu Indian*, Poznań 1988, *passim*. Marek Maciejewski designates the origins of the idea of human rights in the views of classical thinkers, assuming that their reflections on natural law contributed to the shaping of the liberal conception of human rights in the following centuries. The aforementioned author, *U źródeł liberalnej koncepcji praw człowieka...*, p. 8.

9 As has been pointed out by P. Bała and A. Wielomski, the very term ‘human rights’ (*iura hominum*) was used in writing for the first time in 1537, see P. Bała, A. Wielomski, *Prawa człowieka i ich krytyka. Przyczynek do studiów ideologii czasów ponowżytnych*, Chicago–Warszawa 2008, p. 19.

tions of thinkers associated with the seventeenth and eighteenth-century school of natural law¹⁰. Seventeenth-century philosophers considered representative of this intellectual current (e.g. Hugo Grotius¹¹ and John Locke¹²) included among the rights due to man the right to life, freedom, ownership, and resistance to oppression.

These modest beginnings gained new impetus in the eighteenth century, when the American and French revolutions raised the idea of human rights to a much higher level of public debate. The American Declaration of Independence, state legislature, the US Constitution, and the French Declaration of the Rights of Man and of the Citizen differed substantially from earlier regulations on the rights of the individual. As has been duly noted by Bogusław Banaszak, these were the first pieces of legislation in history to recognize and legally guarantee¹³ such individual rights.

We should share Jan Baszkiewicz's belief that owing to the two eighteenth-century revolutions – the American and the French – human rights emerged out of the seclusion of philosophers' studies onto the grand political arena.¹⁴ Already at that time two separate conceptions as regards the issue of guaranteeing human rights – again the American and the French – had surfaced, deriving from differences in perception of human nature as such. The distinctions resulted in divergent opinions on the social role of human rights. The Americans used them as a shield designed to protect the individual against any infringements by other

¹⁰ See M. Freeman, *Prawa człowieka*, Warszawa 2007, pp. 46–47, and also M. Maciejewski, *Prawnaturalne przesłanki liberalnej teorii praw człowieka i obywatela u schyłku XVIII wieku*, in: M. Zmierczak (ed.), *Prawo natury w doktrynach polityczno-prawnych Europy*, Poznań 2006, p. 166. As noted by Bogusław Banaszak, the matter of the rights of the individual took on particular relevance in seventeenth-century England, see B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, fifth revised edition, Warszawa 2010, p. 461.

¹¹ Concerning the input of Grotius regarding the development of the idea of human rights, see O. Bring, *Hugo Grotius and the roots of human rights law*, in: J. Grimheden, R. Ring (eds.), *Human Rights Law: from Dissemination to Application: Essays in Honour of Göran Melander*. Raoul Wallenberg Institute human rights library. Vol. 26, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden–Boston 2006, pp. 131–147, and referenced literature.

¹² Locke's input into the development of the idea of human rights is today indisputable.

¹³ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne...*, p. 462.

¹⁴ J. Baszkiewicz, *O niektórych filozoficznych i praktycznych dylematach praw człowieka*, Wykłady z humanistyki V, Bydgoszcz 2003, p. 26.

individuals or political authority. However, for the French, human rights provided a basis to form a political community of a conflict-free and fraternal character. Consequently, the two different outlooks gave rise to two different approaches towards the notion of guaranteeing human rights – the American procedural and French structural.¹⁵

In the assessment of P. Bała and A. Wielomski, the fall of the Jacobin dictatorship completely discredited the human rights debate. As a result – the aforementioned authors argue – until the end of the WWII the idea was absent from law, philosophy, and political thought and was replaced by utilitarianism and historicism.¹⁶ I do not entirely subscribe to this stance because I believe that the concept of human rights, understood in the Catholic vein, appeared in the social teaching of Pope Leo XIII (1878–1903). By juxtaposing the views of Leo XIII with the liberal doctrine of human rights we may note that in both papal teaching and the liberal conceptions, not only the carrier of the rights, but also often the subject matter, are identical.¹⁷ Without a doubt, however, the origins of the two diverge. While liberals derive human rights from social convention and positive law, Leo XIII recognizes their origin in the belief that man as *Imago Dei* is endowed with inalienable dignity, which provides the basis and source of his or her rights.¹⁸ The second source of human rights in papal social teaching springs from natural law,¹⁹ because, to quote Johannes Messner, “natural law stands for the totality of rights due to man by virtue of his or her nature”.²⁰

¹⁵ *Ibidem*, pp. 26–28. Here the author also elaborated on the analyzed issues. In Baszkiewicz's estimation the American common sense system of guaranteeing human rights proved its superiority to the utopian French model, which put too much hope in human nature and its creations, *ibidem*, pp. 28–32.

¹⁶ P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, p. 38. The aforementioned authors argue that the conception of human rights appears, but incidentally, in the analyzed period.

¹⁷ For instance the right to private property.

¹⁸ Regarding the understanding of human dignity see, M. Sadowski, *Godność człowieka i dobro wspólne w papieskim nauczaniu społecznym...*, *passim*; *idem*, *Godność człowieka i dobro wspólne jako fundament...*, pp. 99–110.

¹⁹ For more on the subject see by the same author, *Naturalne i społeczne prawa człowieka w nauczaniu papieża Leona XIII*, in: *Prawo na przełomie epok. Post conference materials of XXIII Zjazdu Katedr Historyków Państwa i Prawa (Twenty-third Convention of the Historians of State and Law)*, Zegrze, September 17–19, 2010, in press.

²⁰ As quoted by F. Compagnoni, *Prawa człowieka. Geneza, historia i zaangażowanie chrześcijańskie*, Kraków 2000, p. 237.

In the prevailing opinion of many scholars, the triumphant march of the idea of human rights commenced after 1945.²¹ The most paramount among the issues that emerged around the time was the hammering out of international standards of the rights and incorporating them into internal constitutional orders.²² The atrocities of WWII contributed to the introduction of the matter of human rights protection²³ into the regulations of international law. Subsequently in the twenty-first century, not only human rights themselves but also protection thereof gained the status of separate scientific disciplines.²⁴

Despite the fact that presently human rights pass as *the moral horizon of our times* (Robert Badinter), *the religion of humanity* (Nadine Gordimer), *the worldwide secular religion* (Elie Wiesel), and *the foundation of any society* (Kofi Annan),²⁵ recent years have brought about several critical voices concerning the evaluation of the analyzed category. Alain de Benoist does not hesitate to write: "Theoretically founded on the principles of tolerance, the ideology of human rights reveals itself to be the most extremist form of intolerance."²⁶ Paweł Śpiewak, on the other hand, argues that the retreat from the classical idea of the common good (based on interconnected rights and duties) opens the way for the "invasion of the language of human rights". In his assessment this is a very dangerous syndrome, because the incursion of the concept of human right leads to a situation where our

21 See for example: M. Freeman, *op. cit.*, p. 22; R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, third, revised edition, Warszawa 2004, p. 20; S. Sagan, *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2001, p. 63. Tadeusz Jasudowicz presents an opposite point of view: T. Jasudowicz, *Zagadnienia wstępne*, in: B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów prawa i administracji*, Toruń 2005, p. 22.

22 See P. Sarnecki (ed.), *Prawo konstytucyjne RP*, fifth edition, Warszawa 2004, p. 68.

23 See C. Mik, *Ochrona praw człowieka w świetle źródeł współczesnego prawa międzynarodowego (współczesne tendencje orzecznicze)*, in: C. Mik (ed.), *Prawa człowieka w XXI w. – wyzwania dla ochrony prawnej*, Toruń 2005, p. 9.

24 See, among others, A. Łopatka, *Międzynarodowe prawo praw człowieka. Zarys*, Warszawa 1998; B. Banaszak, A. Bisdztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wójtowicz, *System ochrony praw człowieka*, Kraków 2003; M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Zarys wykładu*, Wrocław 2004.

25 Cited after: P. Bała, A. Wielomski, *op. cit.*, p. 17.

26 *Ibidem*, s. 17–18.

expectations and demands become innate rights, and the establishment of any hierarchy between them to impose some reasonable limitations is rendered impossible.²⁷ Śpiewak adds that human rights' rhetoric "is conducive to an absurd, demanding attitude and contributes to the centralization of state power". Individuals tend to insist on more and more from the state, wishing it to resolve an increasing number of their problems. However, fulfillment of the claims necessitates the creation of special programs, the growth of bureaucracy, obtaining required funds, and raising tax rates. In this scenario, human rights, which at their core had the desire to enshrine the public from the omnipotence of authorities, supply the expansion of administrative centralism.²⁸ It is difficult to deny the sound reasoning behind these observations.

On the opposite side of the spectrum, Leszek Kołakowski has stated, warning against the invasion of human rights: "The human rights doctrine, apart from being easily employable – like all the other good principles – in the basest of ends, has one more peculiar and dangerous side to it. It has popularized across our civilization the atmosphere of infinite claims swathed in the language of these rights. By their virtue I assume that I deserve to be provided with whatever I wish for and whatever I want. It suffices to read about lawsuits that people lodge against other people and institutions in the pursuit of exercising their rights, i.e. claims... All the claims – reasonable and unfounded, rational and absurd, ... can, in our culture, be presented in the categories of human rights and violations thereof."²⁹ In his assessment, the denotation of the boundaries of claims inspired by the human rights category presents a difficult task in today's environment. Indicating the direction of the development for this most recent global concept poses a similar level of difficulty, because it is often used to support contradictory views³⁰. As early as 1988 David Weissbrot did not hesitate to write: *International human rights is the world's first universal ideology*.³¹

27 P. Śpiewak, *W stronę wspólnego dobra*, Warszawa 1998, p. 289.

28 *Ibidem*. The result of these action is the rise of irrationalism and the completely accidental nature of decisions undertaken by the majority, *ibidem*, p. 290.

29 L. Kołakowski, *Po co nam prawa człowieka?*, Gazeta Wyborcza, of October 24, 2003.

30 Both the supporters and the opponents of abortion refer to the idea of human rights in their claims.

31 D. Weissbrot, *Human rights: an historical perspective*, in: P. Devis (ed.), *Human rights*, London–New York 1988, p. 1.

* * *

This Fourth volume of *Studia Erazmianskie – Human Rights: The Idea, Institutions and Critique* – contains 23 papers on the ideas and institutions associated with the protection of human rights, as well as a critical perspective on the subject matter analyzed. The first part concentrates on the broadly-understood notion of human rights. In his article, Łukasz Machaj looks at the idea of human rights from the point of view of liberal doctrines, corresponding with the paper by Piotr Szymaniec, who sets out to portray original (natural) rights in the political and legal thought of the Scottish Enlightenment. Next in line, Paweł Fiktus dedicates his article to the disputes over the shape of the rights of the citizen and national minorities during the sessions of the Sejm Ustawodawczy (1919–1921), while Jacek Srokosz takes on the issue of the rights and duties of the citizen according to the lawyers of the ruling camp in Poland between the years 1926 and 1939. In addition, Joanna Brzezińska presents an overview of human rights from the standpoint of French law. Finally, Jakub Łakomy argues that human rights should be considered from an interdisciplinary perspective.

The second part of the volume deals with several practical aspects surrounding the question of human rights. Michał Zieliński takes up the important matter – from the axiological point of view – of the sources of human rights and details regulations regarding human dignity in contemporary constitutions. Meanwhile, the issue of the Charter of Fundamental Rights seen as the crowning achievement of the EU system of human rights protection is depicted by Adam Banaszkiewicz. Ewa Wójcicka, on the other hand, carries out an analysis of the right to petition the UK Parliament. Marcin Pryciak writes about the question of the right to privacy in his paper, whereas Anna Frankiewicz discusses freedom of expression in the realms of art and science according to the Constitution of the People's Republic of Poland of 1952 and the Constitution of the Republic of Poland of 1997. Subsequently, Joanna Filaber presents issues regarding crisis management from the perspective of human rights and freedoms, and Paweł Górecki tackles the subject of the administration of justice by administrative courts, understood as a guarantee of compliance with human rights. Iwona Sierpowska looks into the social aspects of the protection of the right to housing, while Nathan Gibbs concentrates on the role of social rights in the international legal

order, referring to Alain Supiot's *L'esprit de Philadelphie*. In the paper concluding the second part of our volume, Bartosz Ziemblicki ruminates on whether the World Trade Organization (WTO) exerts influence on the observance of human rights.

The third part of the volume presents a skeptical view of the question of human rights. It opens with a critical analysis of human rights in the constitutions of the USSR, conducted by Paweł Sydor and Przemysław Domagała. It is followed by a controversial article by Marcin Lubertowicz, who argues in favor of Gustav Radbruch's formula as an alternative to the international system of human rights protection. Marzena Bąk takes on the interesting issue of the lack of legal protection in the context of human rights experienced by permanent residents of the United States of America. Ted Lewandowski, on the other hand, portrays Noam Chomsky's critical opinion of the US's foreign policy with regard to human rights. The reflections of Klaudyna Białas-Zielińska deal with an analysis of the position held by the Polish opponents of the Charter of Fundamental Rights of the European Union. Meanwhile, Artur Ławniczak tries to point to a direction of human rights' expansion, proposing that the ideology of animal rights replace human rights as the more 'progressive' of the two. The final paper of that part belongs to Paweł Bała and Adam Wielomski, and their deeply critical reflections on the general perception of human rights.

* * *

The Editors and the Authors of this volume would like to extend a warm thanks to the District Chamber of Legal Advisors in Wrocław, especially to Dean Barbara Kras, for financing this publication.